



DOPINGGA QARSHI KURASHNING XALQARO TIZIMI

To'xtayev Juma Jo'rayevich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy sportda dopingga qarshi kurashning xalqaro tizimi, uning shakllanish bosqichlari, huquqiy va tashkiliy asoslari tahlil qilinadi. Doping tushunchasining mazmuni, uning sportchilarning sog'lig'i va sportning adolat tamoyillariga salbiy ta'siri yoritiladi. Xalqaro antidoping tashkilotlarining, xususan, Jahon Antidoping Agentligi faoliyati, Jahon Antidoping Kodeksining ahamiyati va uning global sport tizimidagi o'rni ko'rsatib beriladi. Maqolada doping nazorati, test jarayonlari, biologik pasport tizimi, ta'lim va profilaktika choralari hamda huquqiy mexanizmlar keng yoritilgan. Shuningdek, antidoping tizimining ijtimoiy-axloqiy ahamiyati va kelgusidagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: doping, antidoping tizimi, xalqaro sport, sport etikasi, Jahon Antidoping Kodeksi, sportchilarning sog'lig'i.

Аннотация. В статье анализируется международная система борьбы с допингом в современном спорте, её организационно-правовые основы и этапы формирования. Рассматривается сущность допинга, его негативное влияние на здоровье спортсменов и принципы честной спортивной конкуренции. Особое внимание уделяется деятельности Всемирного антидопингового агентства, значению Всемирного антидопингового кодекса и его роли в глобальной спортивной системе. Освещаются вопросы допинг-контроля, тестирования, биологического паспорта спортсмена, образовательных и профилактических мер, а также правовых механизмов. Раскрывается социально-нравственное значение антидопинговой системы и перспективы её дальнейшего развития.



Ключевые слова: допинг, антидопинговая система, международный спорт, спортивная этика, Всемирный антидопинговый кодекс, здоровье спортсменов.

Annotation. This article examines the international anti-doping system in modern sport, its organizational and legal foundations, and stages of development. The concept of doping and its negative impact on athletes' health and the principles of fair competition are analyzed. Special attention is paid to the activities of the World Anti-Doping Agency and the significance of the World Anti-Doping Code in the global sports system. The article discusses doping control, testing procedures, the athlete biological passport, educational and preventive measures, as well as legal mechanisms. The social and ethical importance of the anti-doping system and its future development prospects are also highlighted.

Keywords: doping, anti-doping system, international sport, sports ethics, World Anti-Doping Code, athletes' health.

Kirish.

Dopingga qarshi kurashning xalqaro tizimi zamonaviy sportning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, u sportning halolligi, adolat tamoyillari va sportchilar salomatligini himoya qilishga qaratilgan global mexanizmlar majmuasini o'z ichiga oladi. Sport inson jismoniy va ma'naviy kamolotining timsoli sifatida qadrlanadi, biroq yuqori natijalarga bo'lgan keskin raqobat ayrim hollarda noqonuniy va nosog'lom usullardan foydalanishga olib kelgan. Ana shunday sharoitda dopingga qarshi kurash tizimi sportni toza saqlash, sportchilarning teng sharoitda bellashishini ta'minlash va sportning ijtimoiy nufuzini asrash maqsadida shakllandi va bugungi kunda xalqaro miqyosda yagona tamoyillar asosida faoliyat yuritmoqda[4].

Doping tushunchasi sportchining jismoniy yoki psixologik imkoniyatlarini sun'iy ravishda oshirish maqsadida taqiqlangan moddalar yoki usullardan foydalanishni anglatadi. Bunday amaliyot nafaqat sport qoidalariga zid, balki sportchining sog'lig'iga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Tarixan dopingdan



foydalanish holatlari sport bilan birga paydo bo'lgan bo'lsa-da, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab bu muammo global tus oldi. Xususan, professional sportning rivojlanishi, xalqaro musobaqalarning nufuzi va moliyaviy manfaatlarning ortishi dopingga qarshi kurashni tizimli va markazlashgan holda olib borishni taqozo etdi.

Dopingga qarshi kurashning xalqaro tizimi, avvalo, umumiy huquqiy va tashkiliy asoslarni yaratish orqali shakllandi. Bu borada yetakchi rolni World Anti-Doping Agency bajaradi. Mazkur tashkilot 1999-yilda tashkil etilib, uning asosiy vazifasi butun dunyo bo'ylab dopingga qarshi siyosatni muvofiqlashtirish, yagona standartlar va qoidalarini ishlab chiqishdan iboratdir. WADA tomonidan ishlab chiqilgan Jahon Antidoping Kodeksi bugungi kunda barcha xalqaro sport federatsiyalari, milliy antidoping tashkilotlari va Olimpiya harakati subyektlari uchun majburiy hujjat hisoblanadi. Ushbu kodeks dopingga qarshi kurashning asosiy tamoyillari, taqiqlangan moddalar ro'yxati, test o'tkazish tartibi va sanksiyalarni belgilab beradi[2].

Xalqaro antidoping tizimining muhim jihatlaridan biri — uning global qamrovi va yagona yondashuvga asoslanganligidir. Turli mamlakatlarda sport tizimlari, huquqiy muhit va madaniy qarashlar farq qilsa-da, antidoping qoidalari barcha sportchilar uchun bir xil amal qiladi. Bu tenglik tamoyilini ta'minlashga xizmat qiladi va sportchilarning millati yoki yashash joyidan qat'i nazar, adolatli raqobat muhitini yaratadi. Shu bilan birga, antidoping tizimi sportchilarning huquqlarini himoya qilishga ham alohida e'tibor qaratadi. Test jarayonlari, namunalarni tahlil qilish va intizomiy ishlar qat'iy tartib-qoidalarga muvofiq amalga oshiriladi[1].

Dopingga qarshi kurash tizimida nazorat va test jarayonlari markaziy o'rin tutadi. Sportchilar musobaqa vaqtida ham, musobaqadan tashqari davrda ham doping nazoratidan o'tkazilishi mumkin. Bu yondashuv sportchilarning yil davomida toza sport tamoyillariga rioya etishini ta'minlashga qaratilgan. Zamonaviy laboratoriyalar biologik namunalarni yuqori aniqlik bilan tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lib, yangi texnologiyalar yordamida juda kichik miqdordagi taqiqlangan moddalarni ham



aniqlash mumkin. Shu bilan birga, biologik pasport tizimi joriy etilib, sportchining uzoq muddatli biologik ko'rsatkichlari kuzatib boriladi va shubhali o'zgarishlar aniqlanadi.

Xalqaro antidoping tizimining yana bir muhim tarkibiy qismi — ta'lim va profilaktika faoliyatidir. Dopingga qarshi kurash faqat jazolash bilan cheklanmaydi, balki sportchilar, murabbiylar va sport mutaxassislarida toza sport madaniyatini shakllantirishni ham maqsad qiladi. Turli seminarlar, treninglar va axborot kampaniyalari orqali sportchilarga dopingning zararli oqibatlari, taqiqlangan moddalar va qoidabuzarliklar uchun belgilangan javobgarlik haqida ma'lumot beriladi. Bu esa yosh sportchilarni erta bosqichdanoq halol sport tamoyillariga sodiq bo'lishga undaydi[3].

Dopingga qarshi xalqaro tizimda Olimpiya harakati ham muhim o'rin egallaydi. International Olympic Committee antidoping siyosatini qat'iy qo'llab-quvvatlaydi va Olimpiya o'yinlarida doping nazoratini eng yuqori darajada tashkil etadi. Olimpiya o'yinlari sportning eng nufuzli musobaqasi bo'lgani sababli, bu yerda toza sport tamoyillariga rioya etilishi butun sport olami uchun muhim signal hisoblanadi. Shu bois Olimpiya musobaqalarida doping nazorati soni, tahlil sifati va intizomiy choralar darajasi nihoyatda yuqori bo'ladi.

Dopingga qarshi kurash tizimi doimiy ravishda rivojlanib bormoqda. Fan va texnologiyaning rivoji bilan bir qatorda, doping usullari ham murakkablashmoqda. Gen dopingi, gormonlar bilan bog'liq yangi usullar va yashirin stimulyatorlar antidoping tizimi oldida yangi chaqiriqlarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli xalqaro tashkilotlar ilmiy tadqiqotlarga katta e'tibor qaratmoqda. Yangi aniqlash usullari, ilg'or laboratoriya texnologiyalari va sun'iy intellekt asosidagi tahlil tizimlari antidoping faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda[5].

Xalqaro antidoping tizimida huquqiy mexanizmlar ham muhim ahamiyatga ega. Doping qoidalarini buzgan sportchilar uchun belgilangan sanksiyalar qat'iy va adolatli bo'lishi lozim. Shu bilan birga, sportchilarning o'zini himoya qilish huquqi ham ta'minlanadi. Intizomiy ishlar mustaqil arbitraj organlari orqali ko'rib chiqiladi,



sportchilarga apellyatsiya berish imkoniyati yaratiladi. Bu tizim sportchilarning huquqiy himoyasini kuchaytirib, antidoping jarayonlariga bo'lgan ishonchni oshiradi.

Dopingga qarshi kurashning xalqaro tizimi faqat professional sport bilan cheklanib qolmaydi, balki havaskor sport va ommaviy jismoniy tarbiya sohasini ham qamrab oladi. Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, yoshlar sportini rivojlantirish va sport orqali ijtimoiy tarbiyani kuchaytirishda toza sport g'oyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, antidoping siyosati jamiyatda sog'lom raqobat va halollik qadriyatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Milliy antidoping tashkilotlari xalqaro tizimning ajralmas bo'g'ini hisoblanadi. Har bir mamlakatda milliy antidoping agentliklari tashkil etilib, ular xalqaro kodeks talablariga muvofiq faoliyat yuritadi. Bu tashkilotlar sportchilarning testdan o'tkazilishi, ta'lim dasturlarini amalga oshirish va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish orqali global tizimning uzviy ishlashini ta'minlaydi. Shu tarzda dopingga qarshi kurash markazlashgan, ammo bir vaqtning o'zida mahalliy xususiyatlarni hisobga olgan holda olib boriladi.



1-rasm. Doping testining 11 jarayoni



Dopingga qarshi kurashning ijtimoiy va axloqiy jihatlari ham e'tibordan chetda qolmaydi. Toza sport g'oyasi sportchilarda mas'uliyat, intizom va halollik kabi fazilatlarini shakllantiradi. Sport nafaqat jismoniy kuch sinovi, balki ma'naviy yetuklik mezoni hamdir. Dopingdan foydalanish sportning tarbiyaviy ahamiyatini pasaytiradi, yosh avlod uchun salbiy namuna bo'lishi mumkin. Shu bois antidoping tizimi sportning axloqiy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan keng qamrovli harakat sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, dopingga qarshi kurashning xalqaro tizimi zamonaviy sportning ajralmas va muhim tarkibiy qismidir. U sportchilarning sog'lig'ini himoya qilish, adolatli raqobatni ta'minlash va sportning ijtimoiy nufuzini saqlashga xizmat qiladi. Yagona qoidalar, ilg'or texnologiyalar, ta'lim va huquqiy mexanizmlar uyg'unligi orqali ushbu tizim global miqyosda samarali faoliyat yuritmoqda. Kelajakda ham antidoping tizimi sport rivoji bilan hamnafas ravishda takomillashib borishi, sportni toza va halol holda kelajak avlodlarga yetkazishda muhim rol o'ynashi shubhasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Aliyev B.B. Sport tizimida nazorat va monitoring. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
2. Rahmonov D.D. Yoshlar sporti va tarbiya masalalari. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2018.
3. Xudoyberdiyev A.S. Sportda tibbiy nazorat asoslari. – Toshkent: Tibbiyot, 2016.
4. Sobirov K.K. Jismoniy madaniyat va sport siyosati. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Nazarov F.F. Sportda axborot va ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
6. Normurodovna, A. M. (2025). Ingliz tili grammatikasining Ingliz tili kursidagi ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 302-309).
7. Normurodovna, A. M. (2025). Tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikda Ingliz tilining ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 310-317).



8. Ergashevna, S. M. (2025). Ingliz tili mutaxassislarini tayyorlashda xorijiy tajribalardan foydalanish. In *International Educators Conference* (pp. 358-365).
9. Ergashevna, S. M. (2025). Ingliz tili mutaxassisi bo'lishda boshlang'ich Ingliz tili darslarining ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 350-357).
10. Axmedovna, B. S. (2025). O'zbekistonda xorijiy tillarning ahamiyati. In *International Educators Conference* (pp. 326-333).